

Списание за наука

„Ново знание“

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Академично издателство „Талант“

*Висше училище по агробизнес и развитие на
регионите - Пловдив*

New Knowledge

Journal of Science

ISSN 2367-4598 (Online)

ISSN 1314-5703 (Print)

Academic Publishing House „Talent“

*University of Agribusiness and Rural Development
Bulgaria*

<http://science.uard.bg>

PROSPECTS IN THE DEVELOPMENT OF BANKING AND FINANCIAL INNOVATIONS IN BULGARIA

Biser Krastev

University of agribusiness and rural development – Plovdiv, Bulgaria

Abstract: The scientific article clarifies the economic nature and characteristics of banking and financial innovation. Their detailed classification based on the use of different features is presented. A study of the innovation activity of the leading commercial banks in Bulgaria in recent years is carried out. The tendencies and prospects in the development of the product, information-technological and organizational innovations of the Bulgarian banks are systematized.

Key words: banking innovation, financial innovation.

ПЕРСПЕКТИВИ В РАЗВИТИЕТО НА БАНКОВИТЕ И ФИНАНСОВИТЕ ИНОВАЦИИ В БЪЛГАРИЯ

Бисер Кръстев

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив

Резюме: В научната статия са изяснени икономическата същност и характерните особености на банковите и финансовите иновации. Представена е тяхна подробна класификация въз основа на използването на различни признаци. Извършено е изследване на иновационната дейност на водещите търговските банки у нас през последните години. Систематизирани са тенденциите и перспективите в развитието на продуктите, информационно-технологичните и организационните иновации на българските банки.

Ключови думи: банкови иновации, финансови иновации.

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните десетилетия се наблюдава тенденция на повишаване на иновационната активност на кредитните институции, предизвикана от ускореното развитие на информационните технологии и интернационализирането на финансовите пазари. Търговските банки въвеждат различни видове финансови иновации, чрез които се стремят да удовлетворят в по-висока степен потребностите на своите клиенти, да повишат своята ефективност и в крайна сметка да подобрят конкурентните си позиции на пазара на банкови продукти и услуги. Научното изследване е особено **актуално** поради обстоятелството, че банките са едни от най-важните финансови посредници, които улесняват транзакциите между търсещите и предлагащите капитали, като същевременно способстват за намаляване степента на асиметричност на информацията и равнището на пазарните рискове. От друга страна тяхната иновационна дейност подпомага икономическото развитие и способства за повишаване на темповете на икономическия растеж.

Обект на изследване в настоящата статия са банковите и финансовите иновации, разгледани през призмата на дигиталната трансформация на банковия бизнес. **Предмет на изследване** са тяхната икономическа същност, разновидности и приложение в дейността на търговските банки в България. **Целта** на научната разработка е да се изяснят специфичните особености на банковите и финансовите иновации, да се анализира иновационната активност на водещите банки у нас през последните години и да се разкрият ролята и значението на иновациите върху ефективността на банковата дейност. За реализацията на тази цел е необходимо да се решат следните **задачи**: дефиниране на същността на банковите и финансовите иновации, извършване на класификация на банковите и финансовите иновации, проучване на приложението им в банковия сектор в България и разкриване на перспективите пред тяхното бъдещо развитие.

ИКОНОМИЧЕСКА СЪЩНОСТ НА БАНКОВИТЕ И ФИНАНСОВИТЕ ИНОВАЦИИ

Проблемите за същността на банковите и финансовите иновации, за влиянието им върху рентабилността на търговските банки и за въздействието им върху ефективността на финансовите пазари намират отражение в изследванията на редица водещи автори от страната и чужбина. В икономическата литература тези два термина се дефинират по различни начини и за тях не съществуват унифицирани определения.

В по-тесен смисъл **банковите иновации** се разглеждат като резултат от иновационната дейност на кредитните институции и според О. Стоичкова, Я. Китанов и В. Желязкова те са: „специфични финансови иновации, осъществявани от банките на финансовите пазари или в собствената им дейност под формата на нов и усъвършенстван продукт, услуга или процес“¹. По-широкообхватна дефиниция за иновациите в банковия сектор е формулирана от М. Нейкова. Според нея те се идентифицират със: „създаване на нови банкови продукти (услуги), както и подобряване на съществуващите с помощта на съвременни информационни технологии, използване на модерно технологично оборудване в банките с цел повишаване на ефективността и конкурентоспособността на предоставяните услуги и промяна на технологията за обслужване на клиентите на банката“². В това определение банковите иновации се свързват с разработването и внедряването на нови банкови продукти или услуги от дадена кредитна институция, които водят до повишаване

¹ Стоичкова, О., Я. Китанов, В. Желязкова. Банкови иновации: същност, видове и съвременни тенденции, *VUZF Review*, Vol. 2(2), №1, София, 2017, с. 192.

² Нейкова, М. Развитие на иновациите и технологиите в банковия сектор, *Сборник доклади от международна научно-практическа конференция „България на регионите“ 2019*“, Пловдив, 2019, с. 402.

на ефективността от нейната дейност и до подобряване обслужването на нейните клиенти чрез използването на съвременни (предимно информационни) технологии.

От друга страна банковите иновации обхващат съвкупността от принципно нови банкови продукти и услуги, свързани с получаването на допълнителни доходи в процеса на създаването на благоприятни условия за формиране и използване на ресурсния потенциал на кредитната институция чрез внедряване на нововъведения, с чиято помощ клиентите на банката могат да извличат определени финансови изгоди. От гледна точка на банковите клиенти финансовите изгоди се свързват с икономията на време, с намаляването на транзакционните разходи по сделките и с възможността за генериране на печалби от използването на иновативните банкови продукти.³ Следователно банковите иновации повишават ефективността на взаимоотношенията между банката и нейните клиенти, като заздравяват връзките между тях и допринасят за минимизиране на негативните последици от клиентската миграция.

През последните години към банковите иновации се причисляват новите типове организационни структури, изградени от кредитните институции, както и новите институционални форми на организация на банковия бизнес.⁴ Появяват се цифрови банки от ново поколение, които предлагат на своите клиенти дигитални финансови продукти и услуги през високотехнологични специализирани мобилни приложения, разработени от тях или от партниращи си с тях финтех компании. Предимствата на цифровото банкиране са свързани с получаването на непрекъснат достъп от клиентите на съответната финансова институция до банковите продукти и услуги, които тя предлага, с липсата на клонова мрежа, което води до понижаване на операционните разходи на банката, със съкращаването на времето за осъществяване на банковите услуги, с възможностите за комплексно удовлетворяване изискванията на клиентите и с подобряването на имиджа на кредитната институция⁵.

От извършения критичен преглед на дефинициите за **банковите иновации** може да се установи, че *те са нововъведения, осъществявани от търговските банки във връзка с внедряването на нови продукти, бизнес процеси, начини за обслужване на клиентите и форми на функциониране на банковия бизнес, които водят до подобряване финансовото състояние на кредитните институции и до повишаване на тяхната конкурентоспособност.*

Положителните страни и преимуществата на банковите иновации се изразяват в съкращаването на оперативните разходи и времето за осъществяване на банковите операции, в разнообразяването на продуктовия асортимент на банките, в разширяването на клиентската база и по-високото качество на обслужване на клиентите, в повишаването на ефективността на банковата дейност и в подобряването на конкурентните позиции на кредитните институции.

Същевременно банковите иновации се характеризират с определени недостатъци, които се отразяват негативно върху стабилността и устойчивостта на финансовите институции. Сред тях се открояват увеличаването на общите инвестиционни разходи, особено на тези, насочени за изследователска и развойна дейност и за внедряването на нови информационни технологии. По този начин се засилва зависимостта на банките от развитието на новите технологии, нарастват маркетинговите разходи, свързани с позиционирането на новите банкови продукти, повишават се рисковете, свързаните с

³ Вж. напр.: Стоичкова, О., Я. Китанов, В. Желязкова, Цит. съч., с. 198; Лаврушин, О. И. и др. Банковский менеджмент, Издателство „Кнорус“, Москва, 2009, с. 480.

⁴ Просалова, В. С., А. А. Никитина. Понятие банковских инноваций и их классификация, *Территория новых возможностей. Вестник ВГУЭС, №1*, 2013, с. 170.

⁵ Ковалев, М, Г. Головенчик. Цифровая трансформация банков, *Банкаўскі веснік, №11 (664)*, Минск, 2018, с. 52.

недостатъчно надеждния контрол върху личните данни на клиентите и гарантирането на тяхната киберсигурност и др.⁶.

В теоретичен аспект е необходимо да се направи разграничение между понятията „банкови иновации“ и „финансови иновации“. От специализираната икономическа литература е известно, че **финансовите иновации** имат по-широк обхват от банковите, т.е. банковите иновации са само част от финансовите, доколкото някои финансови иновации се създават и комерсиализират от небанкови институции, а не от търговски банки⁷. В този смисъл Дж. Лернер и П. Туфано дефинират финансовата иновация като дейност, насочена към създаване и популяризиране на нови финансови инструменти, както и на нови финансови технологии, институции и пазари⁸. Същевременно У. Фрейм и Л. Уайт определят финансовата иновация като нововъведение, чрез което се намаляват разходите, понижават се рисковете и се подобряват функционалните характеристики на продуктите и услугите, като по този начин се задоволяват в по-висока степен потребностите на участниците във финансовата система⁹. Според В. Белчев финансовите иновации са: „процес, осъществяван от всяка институция, който включва създаването, популяризирането и приложението на нови продукти, платформи, процеси и технологии, които въвеждат нови начини или промени в начина, по който се извършва финансова дейност“¹⁰.

На основата на анализа на посочените по-горе определения може да се обобщи, че финансовите иновации притежават следните основни характеристики¹¹:

- те са напълно нови продуктови решения или усъвършенствани традиционни финансови инструменти, които намират приложение в редица нови области и направления от дейността на финансовите институции;
- те заместват традиционните финансови продукти и услуги и подобряват финансовото състояние на бизнес организациите, които ги внедряват;
- те не могат да бъдат причислени към конкретен сегмент на финансовия пазар;
- те се използват за хеджиране на финансовите рискове;
- те стоят в основата на формирането на нови финансови процеси, техники или стратегии;
- те не се осъществяват само от банките, а все по-често се реализират от финтех компаниите и от големите технологични компании.

Следователно **финансовата иновация** може да се дефинира като *нововъведение под формата на нов финансов инструмент, технология, бизнес модел или процес, което води до повишаване ефективността на финансовия (в частност на банковия) сектор, до понижаване равнището на финансовите рискове и до подобряване качеството на финансовите услуги.*

Предимствата на финансовите иновации, произтичащи от внедряването им на финансовите пазари, са свързани с понижаването на разходите на финансовите посредници, с формирането и управлението на оптимални портфейли, съдържащи разнообразни

⁶ Машкина, Н. А, В. Э. Агракова. Применение инновационных технологий в деятельности банков, *ЦИТИСЭ, №1 (23)*, Москва, 2020, с. 221-222.

⁷ Балабанов, И. Т. Банки и банковское дело, Издательский дом „Питер“, Санкт-Петербург, 2003, с. 206.

⁸ Lerner, J., P. Tufano. The Consequences of Financial Innovation: A Counterfactual Research Agenda, *NBER Working Paper Series, No: 16780*, February 2011, p. 6, Публикацията е достъпна на интернет адрес: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w16780/w16780.pdf.

⁹ Frame, W. S., L. J. White. Technological Change, Financial Innovation, and Diffusion in Banking, *Working Paper 2009-10, Federal Reserve Bank of Atlanta*, March 2009, p. 4, Публикацията е достъпна на интернет адрес: http://w4.stern.nyu.edu/research/technological_change_and_fin_innovation_in_banking.pdf.

¹⁰ Белчев, В. Банки и финансови иновации – теоретични основи, *Икономически и социални алтернативи, бр. 1*, София, 2020, с. 99.

¹¹ Blach, J. Financial Innovations and Their Role in the Modern Financial System – Identification and Systematization of the Problem, *e-Finanse: Financial Internet Quarterly, Vol. 7(3)*, 2011, p. 18.

категории финансови активи, с ефективното и рационално разпределение на финансовите ресурси, с подобряването на ликвидността на финансовите посредници и финансовите пазари, с усъвършенстването на риск-мениджмънта, с намаляването на проблема с асиметричността на информацията, с подобряването на възможностите за извличане на арбитражни печалби и др.¹².

Проблемите и предпоставките, които възпрепятстват ускореното развитие на финансовите иновации в съвременните условия, са относително неравномерното разпространение на информационните технологии в отделните региони и държави, ниското равнище на развитие на технологичната инфраструктура в някои от тях, високото равнище на финансовите и инвестиционни рискове, липсата на ефективна нормативна база в областта на финансовите регулации, ниското равнище на финансова грамотност на част от населението, ползващо финансови услуги на финансовите пазари, както и слабата заинтересованост на някои финансови посредници от развитието на финансовите иновации¹³.

Финансовите иновации изпълняват разнообразни **функции**. Към най-важните от тях се причисляват следните¹⁴:

- *платежна функция* – финансовите иновации повишават ликвидността на финансовите инструменти, на финансовите пазари и на цялата финансова система;
- *инвестиционна функция* – те повишават възможностите за инвестиране в разнообразни финансови активи, които отговарят в максимална степен на рисковия профил на инвеститорите;
- *финансираща функция* – чрез финансовите иновации се повишава достъпа до различни източници на финансиране (собствени и заемни капитали);
- *ценообразуваща функция* – свързана е с усъвършенстването на процеса на оценяване на финансовите инструменти или бизнеса като цяло чрез разнообразни статистически и математически модели;
- *функция, свързана с управлението на рисковете* – чрез нея се разширяват възможностите за хеджиране на пазарните, кредитните и операционните рискове.

Финансовите иновации оказват позитивно влияние върху банковата активност. Те допринасят както за ръста на активите и на предоставените кредити, така и за подобряването на финансовите резултати на търговските банки¹⁵.

КЛАСИФИКАЦИЯ НА БАНКОВИТЕ И ФИНАНСОВИТЕ ИНОВАЦИИ

В теорията на иновационния мениджмънт на финансовите институции се срещат множество признаци, въз основа на които може да се извърши класификация на банковите и финансовите иновации. В настоящото изложение ще бъдат представени само най-важните от тях. Първоначално ще бъде направен преглед на видовете банкови иновации в зависимост от следните класификационни признаци:

- според сферата на внедряването им в кредитните институции;
- според обекта на иновациите в сферата на банковата сигурност;
- според причините за тяхното възникване.

¹² Филиппов, Д. И. Теория и методология оценки влияния финансовых инноваций на развитие финансового рынка, *Диссертация на соискание степени доктора экономических наук*, Москва, 2019, с. 51.

¹³ Нагорная, О. И., О. В. Данильченко, А. М. Филинков. О сущности и функциях финансовых инноваций, *Электронный научный журнал „Вектор экономики“*, №5, 2019, Публикацията е достъпна на адрес: [http://www.vectoreconomy.ru/images/publications/2019/5/innovationmanagement/Nagornaya_Danilchenko_Filinko v.pdf](http://www.vectoreconomy.ru/images/publications/2019/5/innovationmanagement/Nagornaya_Danilchenko_Filinko_v.pdf).

¹⁴ Blach, J. Цит. съч., с. 24.

¹⁵ Lee, C. C., C. W. Wang, S. J. Ho. Financial Innovation and Bank Growth: The Role of Institutional Environments, *North American Journal of Economics and Finance*, Vol. 53, July 2020, Article 101195.

В това отношение **в зависимост от сферата на внедряването им в кредитните институции** банковите иновации се разделят на информационно-технологични, продуктови и организационни¹⁶.

Информационно-технологичните иновации се създават в резултат на използването на съвременни методи за получаване, обработка, съхранение и предаване на информация. Към тях се причисляват електронните, мобилните и peer-to-peer (P2P) разплащания, извършвани чрез специализирани мобилни приложения, въвеждането на блокчейн технологията, използването на възможностите на социалните мрежи, облачните технологии, изкуствения интелект, анализът на големи данни, Near Field Communication (NFC) технологията др.

Продуктовите иновации обхващат създаването на нови и усъвършенстването на съществуващи банкови продукти. Нови банкови продукти са мобилното банкиране, електронният портфейл, електронният лизинг, електронният факторинг и др. Те се предлагат на вече разработени и утвърдени пазари. Усъвършенстване на съществуващ банков продукт е налице при банковите карти, при които информацията за транзакциите по банковата сметка на клиента първоначално се съхранява на магнитна лента, а в последствие – на чип.

Чрез **организационните иновации** се създават благоприятни условия за внедряване на нови бизнес процеси, начини за обслужване на клиентите и форми на функциониране на банковия бизнес.

Според обекта на иновациите в сферата на банковата сигурност те биват технически, процесни, организационно-управленски и иновации, основаващи се на психологически модели за въздействие¹⁷.

Техническите иновации са свързани с въвеждането на нови, усъвършенствани и по-ефективни системи за мониторинг, контрол и управление на различните системи за сигурност в банката, включително и интегрирането на нови системи за сигурност във вече изградените и функциониращите.

Процесните иновации допълват техническите. Те се въвеждат с цел оптимизиране на процесите във финансовата институция, засягащи нейната сигурност. Чрез процесните иновации се подобрява способността на банката да реагира адекватно при появата на природни бедствия, аварии и пандемии, както и да противодейства успешно на различни киберзаплахи.

В резултат на **организационно-управленските иновации** се постига по-ефективно администриране на системите за сигурност на банката чрез усъвършенстване на тяхната структура и технически характеристики и подобряване на тяхното качество.

Иновациите, базирани се на психологически модели за въздействие, се внедряват, за да се предотвратят потенциални злоупотреби с активите на кредитната институция както от страна на банковите служители, така и от страна на банковите клиенти. Те се прилагат с цел установяване на определени факти и обстоятелства при настъпване на определени негативни действия.

Според причините за тяхното възникване банковите иновации могат да се разграничат на две големи групи: стратегически иновации и реактивни (отбранителни) иновации¹⁸.

Целта на **стратегическите иновации** е увеличаването на пазарните дялове по отношение на предлаганите нови банкови продукти, привличането на нови клиенти,

¹⁶ Вж. по-подр.: Просалова, В. С., А. А. Никитина, Цит. съч., с. 172.

¹⁷ Биолчева, П. Предизвикателства пред иновациите в банковата сигурност, *Икономически и социални алтернативи*, бр. 2, София, 2018, с. 147-148.

¹⁸ Вж.: Нейкова, М., Цит. съч., с. 403.

повишаването на качеството на финансовите услуги, както и повишаването на конкурентните преимущества на кредитната институция в дългосрочен план.

Реактивните (отбранителни) иновации се осъществяват с цел оцеляване на банковата институция в борбата за запазване на пазарните ѝ позиции по отношение не само на банките-конкуренти, а и на небанковите финансови институции и финтех компаниите, предлагащи предимно нови цифрови финансови услуги на определени сегменти от финансовия пазар, на които доскоро банката е била основен финансов посредник.

Подобна класификация може да се извърши и по отношение на финансовите иновации. Класификационните признаци, въз основа на които те се разграничават на отделни видове, са следните:

- според типа на финансовите иновации;
- според мащаба на тяхното приложение;
- според промените, които предизвикват в икономическата среда.

Според типа на финансовите иновации последните се разделят на продуктова, технологична, пазарна, маркетингова и управленска¹⁹.

Продуктовата иновация е свързана с предлагането на нов финансов продукт или услуга от страна на дадена финансова институция или финтех компания на финансовия пазар.

Технологичната иновация е нова технология, внедрена в определена финансова институция или на определен сегмент от финансовия пазар, която от една страна понижава себестойността и повишава качеството на предоставяните финансови услуги, а от друга страна подобрява ликвидността и ефективността на финансовия пазар.

Пазарната иновация е насочена към създаването на нов пазар, на който се търгуват нови финансови инструменти. Пример за подобна иновация е изграждането на крипто борси, на които се търгуват разнообразни криптовалути.

Маркетинговата иновация е насочена към увеличаване на приходите на финансовата институция чрез навлизането ѝ на нови пазари, привличането на нови клиенти, както и посредством създаването на нови канали за дистрибуция на нейните продукти и услуги.

Управленската иновация предполага въвеждането на нови форми на организация на финансовия бизнес с цел повишаване на неговата ефективност. Така например през последните години с развитието на процеса на дигитализация все повече финансови институции започват да предлагат своите продукти през Интернет, като същевременно закриват част от клоновата си мрежа.

Според мащаба на тяхното приложение финансовите иновации се разделят най-общо на финансови иновации на глобално равнище, финансови иновации на регионално равнище и финансови иновации на национално равнище.

Финансовите иновации на глобално равнище са разпространени в почти всички държави по света. Създадената през 1998 година международна онлайн платежна система PayPal се използва в над 200 държави и чрез нея могат да се нареждат или получават парични преводи в 26 различни валути. От друга страна се счита, че блокчейн технологията, която стои в основата на най-широко използваната глобална криптовалута биткойн, ще намери приложение в редица сегменти на финансовата индустрия, сред които търговското финансиране, разплащанията, капиталовите пазари, синдикираните заеми, застраховането, социалните финанси и финансовите регулации²⁰.

¹⁹ Василенко, О. А. Тенденции и перспективи развития финансовых инноваций в банковском бизнесе России, *Мир новой экономики*, Том 13, №2, Москва, 2019, с. 82.

²⁰ Вж. напр.: Петров, Д. Приложение на блокчейн и „умни“ договори във финансовата индустрия, *Известия на Съюза на учените – Варна, Серия Икономически науки*, том 7, №2, 2018, с. 27-30.

Финансовите иновации на регионално равнище се прилагат в отделни региони или континенти. Пример за подобна финансова иновация е въвеждането на SEPA платежни инструменти в евро (кредитен превод, директен дебит и платежни карти), които се използват на територията на държавите-членки на Европейския съюз, Андора, Ватикана, Великобритания, Исландия, Лихтенщайн, Монако, Норвегия и Швейцария.

Финансовите иновации на национално равнище се осъществяват на територията на отделна държава от институции, опериращи на нейния вътрешен пазар на финансови продукти и услуги. Поради протичащите процеси на глобализация и на дигитализация на финансовите пазари обаче част от тези финансови иновации постепенно започват да се прилагат на регионално и на глобално равнище.

Според промените, които пораждат в икономическата среда, финансовите иновации се разграничават на структурни, системни, конюнктурни, регулаторни и стимулиращи²¹.

Структурните иновации водят до промени в структурата на финансовите пазари, до промени в обема и структурата на търгуваните на тях финансови инструменти, до промени в структурата на инвестициите, както и до промени в структурирането на бизнеса на финансовите посредници.

Системните иновации предизвикват трайни промени в начините и моделите, по които функционират както отделните финансови компании, така и финансовия сектор на икономиката като цяло.

Конюнктурните иновации са съобразени с етапите от развитието на финансовите технологии и с провеждането на определена финансова политика, като в резултат на тяхното внедряване на финансовите пазари се пораждат временни промени в бизнес средата.

Регулаторните иновации се създават от специализирани *RegTech* и *SupTech* компании, които предоставят правно-информационни и аналитични услуги на различни финансови институции с цел последните да изпълняват по-бързо, по-евтино и с възможно най-малък брой служители определени регулаторни и надзорни изисквания (за ликвидност, за капиталова адекватност, за управление на рисковете и др.), за спазването на които са отговорни съответните финансови регулатори и надзорни органи²².

Стимулиращите иновации допринасят за ускореното развитие на финансовите посредници и на финансовите пазари. Чрез тях се улеснява и подпомага движението на капиталите във всички сектори на икономиката и се задоволяват по-комплексно потребностите на домакинствата при ползването на съответните иновативни финансови продукти и услуги.

ИНОВАЦИОННА АКТИВНОСТ НА ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ГОДИНИ

Във връзка с ускореното развитие и повсеместното разпространение на новите цифрови и информационни технологии през последните години търговските банки у нас започнаха да предлагат на своите клиенти редица иновативни продукти и услуги. Най-широко приложение сред тях намират мобилното банкиране, електронният (дигитален) портфейл, безконтактните плащания чрез банкови карти и/или мобилен телефон, електронният лизинг, електронният (дигитален, мобилен) факторинг и др.

²¹ Филиппов, Д. И., Цит. съч., с. 46-47.

²² Вж.: Вълканов, Н. *RegTech* и *SupTech* – високотехнологичните иновации в сферата на финансовото регулиране, *Известия на Съюза на учените – Варна, Серия Икономически науки, том 7, №2, 2018, с. 44-48.*

Мобилното банкиране е банков продукт или услуга, която се извършва чрез мобилно устройство (компютър, смартфон или таблет)²³. На това устройство се инсталира безплатно мобилно приложение, чрез което клиентите на кредитната институция могат да нареждат по всяко време на денонощието вътрешнобанкови или междубанкови преводи, да получават справки за извършените транзакции и салдата по банковите си сметки, да плащат битовите и комуналните си сметки, да получават информация за актуалните валутни курсове, най-близките офиси и банкомати на съответната банка, както и друга справочна информация.

Някои от водещите банки в България предвиждат и допълнителни функционални възможности, свързани с мобилното банкиране. Така например клиентите на УниКредит Булбанк могат да подписват дигитално с помощта на мобилното приложение Bulbank Mobile свои документи и да заявяват ползването на допълнителни банкови продукти²⁴. Чрез мобилното приложение DSK Smart клиентите на Банка ДСК могат да следят наличността и движенията по сметките си в други банки²⁵. Обединена българска банка предлага възможност за получаване на предварително одобрен потребителски кредит или за заявяване и заплащане на електронна винетка чрез мобилното приложение ОББ Мобайл²⁶. Чрез мобилното банкиране на Юробанк България m-Postbank могат да се плащат местни данъци и такси към 23 общини в България²⁷. В мобилното приложение на Първа инвестиционна банка My Fibank са предвидени опции за управление на дебитни и кредитни карти, за закупуване на електронни винетки, както и за покупко-продажба на валута по преференциален курс²⁸, а в мобилното приложение на Райфайзенбанк (България) RaiMobile е предоставена възможност за бързи преводи към клиенти на банката, фигуриращи като контакти в телефонния указател на потребителя²⁹. Клиентите на Централна кооперативна банка могат да погасяват чрез мобилното приложение ССВ Mobile задълженията си по потребителски кредити и кредитни карти³⁰, а тези на Алианц Банк България могат да плащат чрез мобилното приложение M-Bank дължимите вноски по сключени с банката застраховки³¹.

Електронният (дигитален) портфейл е специализиран софтуер за електронни плащания, който се изтегля под формата на мобилно приложение и се инсталира в смартфон или компютър. Чрез него физическите лица могат да извършват онлайн плащания за доставка на стоки и услуги към различни търговци през мобилното си устройство. Сигурността на потребителя е гарантирана, тъй като информацията за неговата самоличност, за номерата на банковите му карти и за адреса на доставка е криптирана. Финансирането на плащането по електронния портфейл може да постъпи от дебитна или кредитна карта, от банкова сметка, от предплатена карта, под формата на електронни пари или на виртуална валута³².

²³ Prodanova, J., S. San-Martin, N. Himenez. The present and the future of m-banking according to spanish bank customers, *Universia Business Review*, №46, 2015, p. 98.

²⁴ <https://www.unicreditbulbank.bg/bg/bulbank-mobile/funktsionalnosti/>.

²⁵ <https://dskbank.bg/>.

²⁶ [https://www.ubb.bg/ubb-](https://www.ubb.bg/ubb-mobile?gclid=Cj0KCQjw5JSLBhCxARIsAHgO2Se2rKXKVRmUHTXfwZfwfuTnv2Kw66ROINzOo58IIs4KDKbrYrEewQQaAnRHEALw_wcB)

[mobile?gclid=Cj0KCQjw5JSLBhCxARIsAHgO2Se2rKXKVRmUHTXfwZfwfuTnv2Kw66ROINzOo58IIs4KDKbrYrEewQQaAnRHEALw_wcB](https://www.ubb.bg/ubb-mobile?gclid=Cj0KCQjw5JSLBhCxARIsAHgO2Se2rKXKVRmUHTXfwZfwfuTnv2Kw66ROINzOo58IIs4KDKbrYrEewQQaAnRHEALw_wcB).

²⁷ <https://www.postbank.bg/bg-BG/Digitalno-bankirane/Mobile-banking>.

²⁸ <https://www.fibank.bg/bg/chastni-lica/bankirane/distancionno-bankirane/mojata-fibank>.

²⁹ <https://www.rbb.bg/bg/individualni-klienti/produkti-uslugi/bankirane/mobilno-bankirane-raimobile/>.

³⁰ <https://www.ccbank.bg/bg/za-fizicheski-lica/internet-banka/ccb-mobile>.

³¹ <https://m-bank.allianz.bg/index.html#features>.

³² The Evolution of Digital and Mobile Wallets, August 2016, p. 4. Публикацията е достъпна на адрес: <https://www.paymentscardsandmobkile.com/wp-content/uploads/2016/10/The-Evolution-of-Digital-and-Mobile-Wallets.pdf>.

Все повече банки предлагат иновативния продукт електронен (дигитален) портфейл. От най-големите търговските банки у нас по размер на активите към тях се причисляват УниКредит Булбанк – чрез мобилните приложения Bulbank Mobile и Apple Wallet, Банка ДСК – чрез мобилното приложение Google Pay, Обединена българска банка – чрез мобилните приложения Google Pay и Apple Pay, Юробанк България – чрез мобилното приложение ONE wallet by Postbank, Първа инвестиционна банка – чрез мобилното приложение MyFin, Райфайзенбанк (България) – чрез своето мобилно приложение RaiPay и Централна кооперативна банка – чрез мобилното приложение Apple Wallet.

Безконтактните плащания чрез банкови карти и/или мобилен телефон са банкови услуги, свързани с възможността за осъществяване на безналично плащане, без да е необходим физически контакт между банковата карта и/или мобилния телефон на потребителя с ПОС терминално устройство. Безконтактните плащания стават възможни с развитието на технологиите PayPass на MasterCard, PayWave на Visa и технологията Near Field Communication (NFC), инсталирана в мобилния телефон³³.

Сред най-големите по размер на активите кредитни институции в България УниКредит Булбанк предоставя възможност за осъществяване на безконтактни плащания чрез мобилния телефон на клиента, на който са дигитализирани дебитните и кредитните му карти, издадени от банката, без да е необходимо въвеждането на ПИН код на стойност до 100 лева. Подобни услуги предлагат на своите клиенти Банка ДСК, Обединена българска банка, Юробанк България, Първа инвестиционна банка, Райфайзенбанк (България) и Централна кооперативна банка, а Алианц Банк България издава безконтактни дебитни и кредитни карти Visa или MasterCard, чрез които могат да се извършват разплащания в BGN, EUR или USD.

Характерно за **електронния лизинг** е, че клиентът на търговската банка (или притежавана от нея лизингова компания) получава достъп до специализиран уебсайт, на който са качени различни лизингови обекти. Съществува възможност той да избере един или повече от тях, да попълни интерактивно приложение, да преведе необходимите първоначални такси и да сключи лизингов договор онлайн, като се идентифицира чрез електронен подпис³⁴. Кредитните институции, предлагащи електронен лизинг на физически и юридически лица у нас са УниКредит Булбанк, Банка ДСК и Обединена българска банка.

Електронният факторинг е дигитална платформа за електронно управление на документи, която позволява документооборота между доставчика, длъжника и фактора да се осъществява по електронни канали с помощта на електронен подпис. Тази услуга се предлага на корпоративни клиенти от УниКредит Булбанк (чрез продукта eFactoring)³⁵ и от Алианц Банк България (чрез продукта mFactor)³⁶.

В таблица 1 се съдържа информация за продуктите и информационно-технологични иновации, внедрени в осем от десетте най-големи по размер на активите кредитни институции у нас. От нея е видно, че мобилното банкиране и безконтактните плащания са въведени във всяка една от тях. Електронен (дигитален) портфейл се предлага в първите седем от тях, а електронен лизинг – в УниКредит Булбанк, Банка ДСК и Обединена българска банка. Електронният факторинг е част от продуктивния асортимент на УниКредит Булбанк и на Алианц Банк България.

³³ Шишманов, К., К. Маринова, Б. Бойчев. Състояние и перспективи в използването на банкови карти като средство за разплащане (разплащателен инструмент) в България, *Алманах „Научни изследвания“*, Том 23, Свищов, 2016, с. 44-45.

³⁴ Кръстев, Б. Дигитализацията на финансовия сектор – предизвикателства и перспективи, *Ново знание, година X, бр. 1*, Пловдив, 2021, с. 14.

³⁵ <https://www.unicreditbulbank.bg/bg/unicreditfactoring/kakvo-e-factoring/efactoring/>.

³⁶ https://www.allianz.bg/bg_BG/individuals/press-center/press-releases/mfactor-allianz-banka-28-06-21.html.

Таблица 1. Продуктови и информационно-технологични иновации, предлагани от водещите търговски банки в България

Търговски банки	Мобилно банкиране	Електронен (дигитален) портфейл	Безконтактни плащания	Електронен лизинг/електронен факторинг
1. УниКредит Булбанк	Bulbank Mobile	Bulbank Mobile, Apple Wallet	Дебитни и кредитни карти, мобилен телефон	eLeasing, eFactoring
2. Банка ДСК	DSK Smart	Google Pay	Дебитни и кредитни карти, мобилен телефон	https://otpleasing.bg/
3. Обединена българска банка	ОББ Мобайл	Google Pay, Apple Pay	Дебитни и кредитни карти, мобилен телефон	https://interlease.bg/
4. Юробанк България	m-Postbank	ONE wallet by Postbank	Дебитни и кредитни карти, мобилен телефон	-
5. Първа инвестиционна банка	My Fibank	MyFin	Дебитни и кредитни карти, мобилен телефон	-
6. Райфайзенбанк (България)	RaiMobile	RaiPay	Дебитни и кредитни карти, мобилен телефон	-
7. Централна кооперативна банка	CCB Mobile	Apple Wallet	Дебитни и кредитни карти, мобилен телефон	-
8. Алианц Банк България	M-Bank	-	Дебитни и кредитни карти	mFactor

В резултат на засилената иновационна активност и ускореното дигитализиране на банковия бизнес се повишава равнището на междубанковата конкуренция, намалява се броят на банковите клонове, като същевременно се понижават оперативните и административните разходи на банките³⁷. Според някои научни изследвания интернет банкирането води до повишаване на банковата рентабилност, до привличането на нови и до задържане на съществуващите клиенти на кредитните институции³⁸. От друга страна се повишава ефективността на организацията на банковата дейност, подобрява се качеството на обслужване на клиентите и се задълбочават взаимоотношенията и връзките им с конкретната финансова институция³⁹.

³⁷ Младенова, Г. Настъпва ли краят на традиционните банковите клонове в резултат на дигитализацията на банкирането? *Иновации и предприемачество в образованието и бизнеса*, Издателство на МВБУ, 2019, с. 8-16.

³⁸ Ovidiu, S., S. Mehdian, A. Sargu. The impact of internet banking on the performance of Romanian banks: DEA and PCA approach, *Procedia Economics and Finance*, Vol. 20, 2015, pp. 610-622.

³⁹ Вачков, С. Дигитални рефлексии върху банковата организация, *Годишник на Икономически университет - Варна*, том 88, 2016, с. 129-230.

Освен продуктови и информационно-технологични иновации, през последните години кредитните институции у нас започнаха да внедряват и редица организационни иновации. Така например през 2019 година германската Varengold Bank AG, която има собствен клон в България, придоби 20% от капитала на базираната у нас платформа за peer-to-peer (P2P) кредитиране Klear, като целта на тази инвестиция е стратегическо навлизане на бързо разрастващия се пазар на споделено кредитиране (peer-to-peer lending) в държавите от Югоизточна Европа⁴⁰. През 2020 година Първа инвестиционна банка учреди свое дъщерно дружество „Майфин“ ЕАД, което е лицензирано от БНБ да извършва дейност като емитент на електронни пари. Чрез него се разширяват пазарите на финансовата институция и се привличат нови клиенти, на които се предоставят възможности за P2P разплащания, за опериране с дигитални портфейли и др.⁴¹. През същата година Българо-американска кредитна банка придоби миноритарни дялове от капитала на две финтех компании – „Файър“ АД и „Пейнетикс“ АД, които са специализирани в предлагането на високотехнологични мобилни разплащания и плащания чрез електронен портфейл. Стремешът на банката е да завоюва по-добри позиции на пазара на цифрови и електронни разплащания⁴².

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

На базата на проведеното в настоящата научна разработка изследване могат да бъдат направени следните изводи и обобщения:

Извършен е преглед на специализираната научна литература, фокусирана върху изследването на проблемите, отнасящи се до същността, ролята и значението на иновациите в банковия сектор на икономиката, както и до изясняването на техните характеристики, преимущества и недостатъци. На тази основа са изведени оригинални авторски дефиниции за икономическата същност на банковите и финансовите иновации.

Представена е подробна класификация на банковите иновации, като за целта са използвани следните класификационните признаци: според сферата на внедряването им в кредитните институции, според обекта на иновациите в сферата на банковата сигурност и според причините за тяхното възникване. Класифицирането на финансовите иновации е извършено в зависимост от техния тип, в зависимост от мащаба на тяхното приложение и в зависимост от промените, които те пораждат в икономическата среда.

Беше установено, че най-големите по размер на активите търговски банки у нас предлагат на своите клиенти редица продуктови и информационно-технологични иновации, като мобилно банкиране, електронен (дигитален) портфейл и безконтактни плащания, а част от тях – електронен лизинг и електронен факторинг. През последните години част от опериращите у нас банки разшириха клиентската си база, подобриха пазарните си позиции в конкретни сегменти на пазара на банковите продукти и услуги и повишиха своята рентабилност и конкурентоспособност в резултат на ускоряването на своята иновационна дейност и в областта на организационните иновации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балабанов, И. Т. Банки и банковское дело, Издателский дом „Питер“, Санкт-Петербург, 2003.
2. Белчев, В. Банки и финансови иновации – теоретични основи, Икономически и социални алтернативи, бр. 1, София, 2020.

⁴⁰ <https://www.klearlending.com/blog/articles/varengold-bank-bg>.

⁴¹ Годишен отчет на Първа инвестиционна банка АД за 2020 година, с. 21, достъпен на интернет адрес: https://fibank.bg/web/files/richeditor/documents/Annual_Report_2020_BG.pdf.

⁴² <https://www.bacb.bg/bg/novini/read/441/bakb-privobiva-8-7-ot-kapitala-na-fajyr-ad-i-7-78-ot-kapitala-na-pejnetiks-ad>.

3. Биолчева, П. Предизвикателства пред иновациите в банковата сигурност, Икономически и социални алтернативи, бр. 2, София, 2018.
4. Василенко, О. А. Тенденции и перспективи развития финансовых инновации в банковском бизнесе России, Мир новой экономики, Том 13, №2, Москва, 2019.
5. Вачков, С. Дигитални рефлексии върху банковата организация, Годишник на Икономически университет - Варна, том 88, 2016.
6. Вълканов, Н. RegTech и SupTech – високотехнологичните иновации в сферата на финансовото регулиране, Известия на Съюза на учените – Варна, Серия Икономически науки, том 7, №2, 2018.
7. Ковалев, М, Г. Головенчик. Цифровая трансформация банков, Банкаўскі веснік, №11 (664), Минск, 2018.
8. Кръстев, Б. Дигитализацията на финансовия сектор – предизвикателства и перспективи, Ново знание, година X, бр. 1, Пловдив, 2021.
9. Лаврушин, О. И. и др. Банковский менеджмент, Издательство „Кнорус“, Москва, 2009.
10. Машкина, Н. А, В. Э. Агракова. Применение инновационных технологий в деятельности банков, ЦИТИСЭ, №1 (23), Москва, 2020.
11. Младенова, Г. Настъпва ли краят на традиционните банкови клонове в резултат на дигитализацията на банкирането? Иновации и предприемачество в образованието и бизнеса, Издателство на МВБУ, 2019.
12. Нагорная, О. И., О. В. Данильченко, А. М. Филликов. О сущности и функциях финансовых инноваций, Электронный научный журнал „Вектор экономики“, №5, 2019.
13. Нейкова, М. Развитие на иновациите и технологиите в банковия сектор, Сборник доклади от международна научно-практическа конференция „България на регионите“ 2019“, Пловдив, 2019.
14. Петров, Д. Приложение на блокчейн и „умни“ договори във финансовата индустрия, Известия на Съюза на учените – Варна, Серия Икономически науки, том 7, №2, 2018.
15. Просалова, В. С., А. А. Никитина. Понятие банковских инноваций и их классификация, Территория новых возможностей. Вестник ВГУЭС, №1, 2013.
16. Стоичкова, О., Я. Китанов, В. Желязкова. Банкови иновации: същност, видове и съвременни тенденции, VUZF Review, Vol. 2(2), №1, София, 2017.
17. Филиппов, Д. И. Теория и методология оценки влияния финансовых инноваций на развитие финансового рынка, Диссертация на соискание степени доктора экономических наук, Москва, 2019.
18. Шишманов, К., К. Маринова, Б. Бойчев. Състояние и перспективи в използването на банкови карти като средство за разплащане (разплащателен инструмент) в България, Алманах „Научни изследвания“, Том 23, Свищов, 2016.
19. Blach, J. Financial Innovations and Their Role in the Modern Financial System – Identification and Systematization of the Problem, e-Finanse: Financial Internet Quarterly, Vol. 7(3), 2011.
20. Gomber, P., J. A. Koch, M. Siering. Digital Finance and FinTech: Current Research and Future Research Directions, Journal of Business Economics, 87(5), 2017.
21. Frame, W. S., L. J. White. Technological Change, Financial Innovation, and Diffusion in Banking, Working Paper 2009-10, Federal Reserve Bank of Atlanta, March 2009.
22. Lee, C. C., C. W. Wang, S. J. Ho. Financial innovation and bank growth: The role of institutional environments, North American Journal of Economics and Finance, Vol. 53, July 2020.
23. Lerner, J., P. Tufano. The Consequences of Financial Innovation: A Counterfactual Research Agenda, NBER Working Paper Series, No: 16780, February 2011.

24. Ovidiu, S., S. Mehdian, A. Sargu. The impact of internet banking on the performance of Romanian banks: DEA and PCA approach, *Procedia Economics and Finance*, Vol. 20, 2015.
25. Prodanova, J., S. San-Martin, N. Himenez. The present and the future of m-banking according to spanish bank customers, *Universia Business Review*, №46, 2015.
26. <https://www.unicreditbulbank.bg/bg/bulbank-mobile/funktsionalnosti/>.
27. https://www.ubb.bg/ubb-mobile?gclid=Cj0KCQjw5JSLBhCxARIsAHgO2Se2rKXKVRmUHTXfwZfwfuTnv2Kw66ROINzOo58IIs4KDKbryrEewQQaAnRHEALw_wcB.
28. <https://www.postbank.bg/bg-BG/Digitalno-bankirane/Mobile-banking>.
29. <https://www.fibank.bg/bg/chastni-lica/bankirane/distancionno-bankirane/mojata-fibank>.
30. <https://www.rbb.bg/bg/individualni-klienti/produkti-uslugi/bankirane/mobilno-bankirane-raimobile/>.
31. <https://www.ccbank.bg/bg/za-fizicheski-lica/internet-banka/ccb-mobile>.
32. <https://m-bank.allianz.bg/index.html#features>.
33. <https://www.paymentscardsandmobkile.com/wp-content/uploads/2016/10/The-Evolution-of-Digital-and-Mobile-Wallets.pdf>.
34. <https://www.klearlending.com/blog/articles/varengold-bank-bg>.
35. https://fibank.bg/web/files/richeditor/documents/Annual_Report_2020_BG.pdf.
36. <https://www.bacb.bg/bg/novini/read/441/bakb-pridobiva-8-7-ot-kapitala-na-fajyr-adi-7-78-ot-kapitala-na-pejnetiks-ad>.